

עין משפט
נר מצוה

כמו:

תפלת השחר פרק רביעי ברכות

מסורת הש"ס

(א) שנת דף קמ"ג (ב) קדושין לג': ותס נסמן], (ג) חוספמא פ"ג ה"א, (ד) [ונט' רש"א [חדשו' אגרוי], (ה) [נבער לא כלי' ויכ"ה שס בנאש"א],

❖❖❖

תורה אור השלם

1. ייראוך קעם שמש וּלְפָנֶי יְיָ דור דורים: תהלים עב ה

❖❖❖

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מנשוי וכו' ידי מוכמי הס"ד ומה"ן כן מתחיל הדבור מי שאינה אומרו בלשון תחנונים. מי שאינו: (ב) (ג) ד"ה לחנש וכו' קבע בהיום קן: (א) ד"ה ייראוך וכו' תפלת יולר, י"ב פ' לעול ד' ט"ז ע"ב פירש"י דקאי אק"ש: (ז) תוס' ד"ה הא דלדכר וכו' דלא דלכר פירוש הא דלא דלכר לא טל ולא מער לכך מחזירין אמו הא דאדכר דהלכרי:

❖❖❖

הגהות הגר"א

[א] גב' (ר"ח) שמע שועת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם בנ"י (ש"ת) חל"מ ויצי' בתוספתא ל"ג לה: [ב] שם די מחסורה. י"ב והטוב בעיניך עשה. גירסת ר"ף ורמב"ם ורמ"ש: [ג] שם ותמכני לשלום. י"ב ותחזירני לנתיבי לשלום: [ד] שם (ותשלח נרכה במעשה ידי) חל"מ: [ה] שם וענינו כל דואר. י"ב כי אתה שומע כו'. עור:

❖❖❖

מוסף תוספת

א. בתוס' ר"ש כחב, מיהו לא ידענא אם התלמוד שלנו חולק על הירושלמי.

❖❖❖

מוסף רש"י

עם דמדומי חמה. כשהיא אדומה, שחרית אחרי הלילה היא אדומה, וערבית סמוך לשקיעתה (שבת קי"ח). עם שמש. עם זריחתה (שס). ולפני ירח. קודם אור היום בעוד השמש לא שקעה (שס).

תחנונים. כגון אלהי נצור לשוני מרע שאנו אומרים בעמידה אחר תפלה: **אנל אם אינו רגיל**. הוי"א סיוס תפלתו כעקירה אפילו לא עקר: **כמשוי**. והיינו לשון קבע. חוק קבוע הוא עלי להתפלל וזריך אני לנאת ידי חוצתי (א) : **מי שאינו יכול**. לכזין לבז לשאול זרכיו: **לחדש צה דכר**. צבקשמו והיינו לשון קבע

כיום (ב) כן אתמול כן מחר: **דילמא מערידינא**. שמה אטעפה ולא אדע לחזור למקום שהפסקתי: **שאינו מספגל עם דמדומי חמה**. והיינו לשון קבע. תפלתו עליו חוק קבוע לנאת ידי חוצה ואינו מקפיד לחזר אחר שעת מזוה ועת רלון: **עס דמדומי חמה**. תפלת יולר עס הנך החמה ותפלת המנחה עם שקיעת החמה: **ייראוך עם שמש**. זו תפלת יולר (א) : **ולפני ירח**. זו מנחה: **לייטי במערבא**. על מי שמשהה תפלת המנחה עד דמדומי חמה שמה תערף לו השעה ע"י אונס ועצר הזמן: **כלל פרשת העצור וכו'**. כמו פרישת העצור: **אפי' נשעה שאסה מסמלא עליוסה עצרה כלשה עוצרה**. והכי משמע כלל עניני פרישת העצור כגון עצרה (ז) בעצרה: **יפיו כל זרכיהס**. גלויס לפניך לרחס עליהס: **אפי' נשעה שסס עוצריס**. ולשון פרשת העצור שסן פורשין לעצירה: **עשה רלונך נשמיס**. שאין שס חטא ואין רלונך עליהס אלא לטוב ועצור לתחנונים על רלונך: **וסן**. להס ליראוך: **נחס רוח**. שלא יתערבצ ולסטים: **והטוב בעיניך עשה**. אתה להס ודוגמא זו מזינו צספר שופטים (י) ויאמרו בני ישראל חטאנו עשה אתה לנו (טעור) [נכלל הטוב] בעיניך אך הציילו וגו': **שועת**. לשון גניחה יותר מתפלה: **ודעסס קצרה**. ואינס יודעים לפרש זרכיהס: **לא סרסח ולא סחטי**. לא תכעוס שמתוך הכעס אתה בל לידי חטא: **לא סרוי**. לא תסתכר ציין: **המלך**. טול רשות: **לישתף**

אמר מר עוקבא אפי' בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברת יהיו כל זרכיהם לפניך איכא דאמרי אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפילו בשעה שהם עוברים על דברי תורה יהיו כל זרכיהם לפניך ת"ר^(א) המהולך במקום גדודי חיה ולסטים מתפלל תפלה קצרה ואיזה היא תפלה קצרה ר' אליעזר אומר עשה רצונך בשמים ממעל ותן נחת רוח ליראוך מתחת והטוב בעיניך עשה בא"י שומע תפלה ר' יהושע ואי אומר שמע שועת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם בא"י שומע תפלה רבי אלעזר ברבי צדוק אומר שמע צעקת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם בא"י שומע תפלה אחרים אומרים צרכי עמך ישראל מרובין ודעתם קצרה יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרגסנתו ולכל גויה וגויה די מחסורה ואי ברוך אתה ה' שומע תפלה אמר רב הונא והלכה כאחרים **אמר ליה אליהו** לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא ולא תרתח ולא תחטי הלא תרוי ולא תחטי וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא מאי המלך בקונך וצא אמר רבי יעקב אמר רב חסדא זו תפלת הדרך ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך מאי תפלת הדרך ייהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוליכני לשלום ותצעידיני לשלום א ותסמכני לשלום ותציילני מכף כל אויב ואורב בדרך ותשלח ברכה במעשי ידי ו ותתנני לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ו בא"י שומע תפלה אמר אביי לעולם לישתף

ביחד אבל צבצור אינו חוזר מפני שזומעה מש"ל מיהו זריך לדקדק מפי החזן כל אות ואות של תפלה אע"פ שהוא בקי דהא אמרינן בראש השנה (פ"ד דף גז:) כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא הבקי ואע"ג דאמרינן התם לא פטר רצן גמליאל אלא העם שצדקות משום דאניטי וטרידי אבל י טעה לא יש לומר היינו שלא התפלל כלל אבל היכא שהתפלל כבר לא חשצין ליה כאלו לא התפלל כלל וה"ה לכל דבר שמחזירין אותו אי הדר שמע ליה משלוחא דצבורא מראש ועד סוף נפיק והכר ר"מ פסק דוקא שכן להזכיר של ר"ח אבל שכן צרכה שלמה מחזירין אותו ואינו יוצא בשמיעתו משליח צבור (וע"ע תוס' ר"ה לד: ד"ה קן): **איכא דאמרי אמר רב נחמן וכו'**. רב אלפס פסק כאיכא דאמר דצרגיל לומר תחנונים ולא עקר רגליו אינו חוזר לראש ואם אינו רגיל לומר תחנונים כמו אלהי נצור לשוני חוזר לראש:

כל שאינו יבוא לומר תחנונים. פ"י ר"ח דאם יכול לומר לשון תחנונים אפי' עליו כמשא אף תפלה מעליא דלא צעין אלא לשון תחנונים בלבד: והכי

הא דאדכר (אחר) [בתר] שומע תפלה. או ודאי מחזירין אותו מיהו

אם לא עקר רגליו אינו זריך לחזור לראש ולא לצרכה השנים אלא חוזר לשומע תפלה וכן משמע בירושלמי פ' אין עומדין דקאמר אס לא שאל בצרכה השנים מחזירין אותו ולהיכן חוזר ר' שמעון

הא דאדכר בתר שומע תפלה: אמר רבי תנחום אמר רב אסי אמר ר' יהושע בן לוי "טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר לעבודה נזכר בהוראה חוזר לעבודה בשים שלום חוזר לעבודה ואם סיים חוזר לראש אמר רב פפא בריה דרב אחא בר אדא הא דאמרן סיים חוזר לראש לא אמרן אלא שעקר רגליו אבל לא עקר רגליו חוזר לעבודה א"ל מנא לך הא א"ל מאבא מרי שמיע לי ואבא מרי מרב. אמר רב נחמן בר יצחק הא דאמרן עקר רגליו חוזר לראש לא אמרן אלא שאינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לעבודה איכא דאמרי אמר רב נחמן בר יצחק י"הא דאמרן כי לא עקר רגליו חוזר לעבודה לא אמרן אלא שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל אם אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לראש: ר' אליעזר אומר העושה תפלתו קבע וכו': מאי קבע א"ר יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא יכל שתפלתו דומה עליו כמשוי ורבנן אמרי יכל מי שאינו אומרה בלשון תחנונים רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו כל שאינו יכול לחדש בה דבר א"ר זירא אנא יבילנא לחדושי בה מילתא ומסתפינא דלמא מטרידנא אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין דאמרי תרווייהו כל שאין מתפלל עם דמדומי חמה דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן^(ב) מצוה הלהתפלל עם דמדומי חמה וא"ר זירא מאי קראה יייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים ^(ג) לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה מאי טעמא דלמא מיטרפא ליה שעתא: רבי יהושע אומר המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה וכו' בכל פרשת העבור: מאי פרשת העבור אמר רב חסדא

הא דאדכר (אחר) [בתר] שומע תפלה. או ודאי מחזירין אותו מיהו אם לא עקר רגליו אינו זריך לחזור לראש ולא לצרכה השנים אלא חוזר לשומע תפלה וכן משמע בירושלמי פ' אין עומדין דקאמר אס לא שאל בצרכה השנים מחזירין אותו ולהיכן חוזר ר' שמעון צסס ר' יוחנן אמר צרכ"ח אס עקר רגליו חוזר לראש ואס לאו חוזר לעבודה ה"נ אס עקר רגליו חוזר לראש ואס לאו חוזר לשומע תפלה אלמא משמע צהדיא דאינו חוזר אלא לשומע תפלה כי לא עקר רגליו מיהו הירושלמי פליג" אגמרא דידן בגזירות גשמים דהכא קתני לא הזכיר גזירות גשמים מחזירין אותו ולא קאמר לאומרו צשומע תפלה וצירוש'ל קאמר אס לא שאל בצרכה השנים אומרה צשומע תפלה ודכותה אס לא הזכיר גזירות גשמים צתחית המתים מוזכר צשומע תפלה ומה אס שאלה שיהא מדוחק אומרה צשומע תפלה הזכרה שיהא מריות לא כ"ש אלמא

צצהדיא אימא התם דחוזר בגזירות גשמים צשומע תפלה ואפשר להיות שהגמרא שלנו לא חשש לפרשו משום דקל וחומר כדליתא צירושלמי והא הוה חוזר בו ויהיה כמו שאמר בראש חדש אם עקר את רגלו חוזר בתחלה, ואם לאו חוזר לעבודה, והא לאו לשומע בתחלה, ואם לאו לשומע תפלה, ואסיקנא לא הזכיר שאלה בברכת השנים אומרה בשומע תפלה, אם נזכר בעבודה או בהוראה או בשים שלום, חוזר ומזכיר בשומע תפלה. ואם סיים חזרנו אחר תפלתו כל זמן שלא עקר את רגליו חוזר לשומע תפלה. ואם אין רגיל חוזר לראש ואע"פ שלא עקר רגליו. וכן אם לא הזכיר של ראש חדש ונזכר בהוראה או בשים שלום חוזר לעבודה, ואם סיים כמו שפירשנו חוזר לראש. והיינו יחיד שיתפלל שלא עם הצבור, אלא עם הצבור עד שישלים תפלתו, לא הטריחוהו לחזור כדקאמר תלמודא בצבור שאני.

גד א ב מיי פיי מהל' תפלה הלכה י סמג עשין יט טוש"ע ארי"ח סי' תכב סעיף א ונצור ארי"ח סי' קקין:

גה ג ד מיי פ"ד שס הלכה טו סמג שס טוש"ע ארי"ח סומון לא סעיף ג: גו ה מיי פ"ג שס הל' ד סמג שס טוש"ע ארי"ח סי' פט סעיף א ובסי' רלג סעיף א:

גז ו מיי פ"ד שס הל' יט סמג שס טוש"ע ארי"ח סי' קי סעיף ג: גח ז מיי פ"א מהלכות דעות הלכה ד ופ"צ הלכה ג:

ח [מיי פ"ה שס הל' ג]: גכ ט י מיי פיי מהל' צרכות והל' סין [ע"ש ולא תפאנא והכ"י סי' קי תמה על הרמב"ם שהשמיען סמג עשין (ס) [יטן] טוש"ע ארי"ח סימן קי סעיף ד:

❖❖❖

רבינו חננאל

הא דאדכר לבתר שומע תפלה. ירושלמי: אם לא הזכיר גשמים בתחית המתים ולא שאלה בברכת השנים מחזירין אותו, היכן הוא חוזר בו ויהיה כמו שאמר בראש חדש אם עקר את רגלו חוזר בתחלה, ואם לאו חוזר לעבודה, והא לאו לשומע בתחלה, ואם לאו לשומע תפלה, ואסיקנא לא הזכיר שאלה בברכת השנים אומרה בשומע תפלה, אם נזכר בעבודה או בהוראה או בשים שלום, חוזר ומזכיר בשומע תפלה. ואם סיים חזרנו אחר תפלתו כל זמן שלא עקר את רגליו חוזר לשומע תפלה. ואם אין רגיל חוזר לראש ואע"פ שלא עקר רגליו. וכן אם לא הזכיר של ראש חדש ונזכר בהוראה או בשים שלום חוזר לעבודה, ואם סיים כמו שפירשנו חוזר לראש. והיינו יחיד שיתפלל שלא עם הצבור, אלא עם הצבור עד שישלים תפלתו, לא הטריחוהו לחזור כדקאמר תלמודא בצבור שאני.

מסורת הש"ם

^(א) [צ"ק פסל: 3] מוספתא פ"ג הי"ח, ^(ב) מוספתא פ"ג הי"ט, ^(ג) מוספתא פ"ג הי"ז, ^(ד) מוספתא פ"ג הי"ח,

❧

תורה אור השלם

1. בי רבא עמך למללמחמא על איבו בדרך אַשר תשלחם וחתפללו אל יך דרך העיר אַשר בחרת בה והבית אַשר בנתי לשמך: מלכים א ח מד
2. ושבּו אליך בכל לבבם ובכל נפשם בארץ איביהם אַשר שבו אתם והתפללו אליך דרך ארצם אַשר נתתם לאבותם היערי אַשר בחרת והבית אַשר בנתי לשמך: מלכים א ח מח
3. וגם אל תחברי אַשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך תהדרוך ויך תחזקת ויהרעך תגדירה ובאו וחתפללו אל הבית הזה:
דברי הימים ב ו לב
4. בהעצור שמים ואל תהיה קטר כי יחטאו יך והתפללו אל המקום הזה והודו ובאו וחתפללו אל ישובו כי תענם:
מלכים א ח לה

5. כמגדל חור צוארה בניו תלפיות אלק המנן תלוי עליו כל שקלי הגבורים:
שיר השירים ד ד

❧

הגהות הב"ח

^(א) תוס' ד"ה אלוה וכו' לא היו יואלם כלל בתפלה לידים כיון דעניין אלו יוס:

❧

גליון הש"ם
גמ' היה עומד אחורי בית הכפורת. ע"י נכניטו וינה פ"ק דף י' ע"א ובדף הספר דף ה' ע"ב: רש"י ד"ה כשבתא דגולא וכו' ועיירה. ע"י לעול יוז ע"ב כדנ"י ד"ה שנתא ומוס' שם ד"ה מתי זמנא:

❧

מוסף תוספות

א. בתוס' ר"ש הוסיף, ואיהו נמי לא עבדי עובדא כר"ח אלא משום מהותו טוב וכו' שבלאו הכי היה לו למעמד להמתין לרי"ח.
ב. בתוס' ר"ש הוסיף. כיון שהולך רכוב על בהמותו שהולך לצרכו. ג. בתוס' ר"ש כתב. דאפי' ה' אשי דבסמקן לא פליג עליהו אלא לא חזינון לרבנן קשישי הוא דקאמר.

❧

רב ניסים גאון

אבר ליה אוקמן לדידי נמי ואצלי מהיות טוב אל קרא רע. התם בבבא קמא בפרק מרובה (ד' סג) אמרין מהליכן בשבילי הרשות שלמה אמרה כדנתיא הוי שכלי פירותי מן השדה ואינו מניח ביה אדם ליכנס בתוך שדהו מה הבריות אמרותו עליו מה הנאה יש לו לפלוני ומה הבריות מוזקות אחרו עליו הכתוב אמר מהיות טוב אל תקרא רע ומתמנהיין מהיות טוב אל תקרא רע קרא הוא ומתרגמי' אין כתיב כי האי גוונא (משלי א) אל תמנע טוב מבעיניו:

תפלת השחר פרק רביעי ברכות

לישקף נפשי. אל יתפלל תפלה קצרה בלשון יחיד אלא בלשון רבים שמתוך כך תפלתו נשמעת: **עד כמה.** זמנה להתפלל: **עד פרסה.** אבל לא לאחר שהלך פרסה. וזה"ג מפרש עד כמה יבקש לילך שיהא צריך להתפלל עד פרסה אפי' אין לו לילך

אלא עד פרסה אבל דרך פחות מפרסה אין צריך להתפלל תפלה זו: **רצ ששם.** מאור עינים הוא: **מהיום טוב אל תקרא רע.** הואיל ואני יכול להתפלל מעומד שהרי חזרתי עומדת לא אקרא רע להתפלל מהלך ואע"פ שמותר: **וי מטי לציטוס צעי מהדר ללוי.** שהרי לא התפלל כלום מתפלת ח"ח: **שאין דעסו מיושנת עליו.** ששקש עליו עכוד הדרך: **לכוין אה הרוחות.** ללד ארץ ישראל כדנצינן למימר תל שהכל פוינס זו: **אחורי גיט הכפורס.** כמערכ העורה היו י"א אמה חצר מכותל בית קדשי הקדשים לכותל מערבי של עזרה והעומד שם מחזיר פניו לבית הכפורת למזרח: **הוו מקדמי.** קודם היום: **בקרן ובספינה.** איכה צעמותא דמיא: **קורא ק"ש.** ימתין עד שגיגע זמנו ק"ש ויקראנה ואח"כ יתפלל: **תפלה מעומד עדיף.** שיכול לכוין את לבו לפיכך היו מקדימין להתפלל מעומד כציטוס שלא יטערכו להתפלל בדרך במהלך: **כשנתא דרגלא.** שלפני פסק *ועזרת וסוכות. ומרימר צעירו ומר זוטרא שגיגע היו הדרשנים ושחרית היו העס הולכים לבית המדרש וכשמגיע זמן ק"ש קורין והדרשן דורש והעס נשמטים ומתפללים איש איש לבדו ולכן הם היו מאספין להם י' שחרית קודם שילכו לבית המדרש וקורין מיושב שלא היה רוצה ללכת שלא לתפלה והדר נפקי לפרקא ודרשי: **ומללי כהדי צנורא ל"ג.** רב אשי. היה ראש ישיבה כמתא מחסיא ודורש והוא לא היה מתפלל קודם בית המדרש אלא כשמגיע זמן ק"ש לוחש הכזה יחד לתמורגמן העומד לפניו ובעוד שהמתורגמן משמיע לרבים הוא קורא את שמע וסומך גאולה לתפלה ומתפלל מיושב שלא היה רוצה ללכת שלא להטריח את הצנור לקום מפניו: **כהדי צנורא.** כשעה שהצנור נשמטין ומתפללין. אי נמי כהדי צנורא כמו שהוא יושב בתוך הצנור כלומר שאינו יואל. וכי הוא אחי לביתיה חוזר ומתפלל מעומד לכוין את לבו: **טריחא לי מילתא.** לאחר בית המדרש עד שאתפלה: **ולעציד מר כלצנור דשמואל** **ולוי.** שמתפללין קודם היום כציטוס מעומד ולא תצטרך לצי' תפלות ומשום מסמך גאולה לתפלה כיון דמללו קודם ק"ש לא קפדי: לא **חזינון להו לרבנן קשישי מינן דעבדי הכי.** שיקדימו תפלה לקריאת שמע הלך כיון דמתמין מתפלה עד זמן ק"ש מלוא לסמוך תפלה אחר גאולה לפיכך מתפלל מיושב במקומו ולפי שאין דעתו מיושנת עליו כ"כ צריך לחזור ולהתפלל כציטו: **בתנ"י אין ספלה המוספין אלא כחצר עיר.** לא תקנוה העיר. כצנור. חצר עיר חצורת העיר. אבל לא ליחיד: **משהו.** של ראצ"ע: **כל מקום שו.** ובגמ' פריך היינו ת"ק אליצא דראצ"ע: **גמ' יחיד שלא כחצר עיר.** יחיד הדר צעיר שאין שם עשרה לת"ק אליצא דרצי אלעזר דאמר לא תקנוה

תפלת השחר פרק רביעי ברכות

והיכי מצלי לה. תמפלת הדרך קאי ורב ששם אמר אפי' מהלך וק"ל כרצ ששם ומיהו כתוספ' פסק ה"ר יוסף כרצ חסדא וכן רצ אלפס פי' דרצ חסדא עדיפא ליה טפי: **מאי איכא בין הבינונו לתפלה קצרה.** תימנה לימנא דליכא צינייהו לתפלה קצרה אינו מתפלל אלא במקום סכנה והצינונו מתפלל אפילו שלא במקום סכנה וי"ל דהכי קא צעי מאי צינייהו כל אי' במקומו תפלה קצרה במקום סכנה והצינונו שלא במקום סכנה: **הלכה ברבי.** שלא ירד למטה ואפי' שלא במקום סכנה ואפילו כמהלך מתפלל ואינו צריך להחזיר פניו כנגד ירושלים:

היה עומד בח"י יכוין כנגד ארץ ישראל. ול"ג לבו דלפניו קאי כדקמני סיפא היה עומד כמזרח מחזיר פניו למערב:

לתלפיות תל שכל פיות פונים בו. וכסך שמעתתא קי"ל וכן מסקינן בלא יתפור (צ"צ סה): דקאמר תמון דקיימיתון ללפונא דל"י אדרימו ולא כהני אמוראי דלעיל (סס) דפליגי אי השכינה כמזרח או כמערב עכשיו אנו כמערבה של אי"ע על כן אנו פונים למזרח:

אברה דשמואל ולי **הוו מקדמי ומצלי.** פירש רש"י קודם עמוד השחר ולא נראה דאם כן לא היו יואלין בו כלל (א) דעדיין אינו יוס לכן נראה כפי ר"ח דמשעלה עמוד השחר קאמר והוו מקדמי קודם הנך החמה קאמר ועדיין אינו עיקר זמן תפלה: **מסמך גאולה** **לתפלה עדיף.** מלהתפלל מעומד והכי פסקי כה"ג הלכה כר"ש כן אלעזר ומשמע די"ח כרכות מותר להתפלל בדך כמהלך ואין צריך לעמוד ואי"ת ומי"ש מהצינונו דמסקינן לעיל דמעומד דוקא וי"ל דשאני הבינונו שהיא קצרה ואין כאן בטול דך כ"כ כמו צי"ח כרכות ועוד פירש הר"ס דהכל כי הדר לביתיה מללי מעומד כדלמינן כסמון רב אשי מללי כהדי צנורא ציחיד מיושב כדי לקרות ק"ש כשעתה וכי הדר לביתיה מללי מעומד ור"ח פסק כלצנור דשמואל ולוי ומיהו כדקאמר: רב אשי לא חזינון לרבנן קשישי דקא עבדי הכי משמע דאין הלכה כמותם: ה"ג

במערב מחזיר פניו למזרח בדרום מחזיר פניו לצפון בצפון מחזיר פניו לדרום נמצאו כל ישראל מכוונין את לבם למקום אחד א"ר אבין ואיתימא ר' אבינא מאי קראה כ'כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות תל שכל פיות פונים בו: אבוא דשמואל ולוי כ"י הוו בעו למיפק לאורחא הוו מקדמי ומצלי וכי הוה מטי זמן ק"ש קרו כמאן כי האי תנא דתניא ה'השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא בה וכשיגיע זמן ק"ש קורא השכים לישב בקרון או בספינה מתפלל וכשיגיע זמן ק"ש קורא רשב"א אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל כדי שיסמוך גאולה לתפלה במאי קמיפלגי מר סבר תפלה מעומד עדיף ומר סבר מסמך גאולה לתפלה עדיף מרימר ומר זוטרא הוו מכנפי בי עשרה בשבתא דרגלא ומצלו והדר נפקא לפרקא רב אשי מצלי בהדי צבורא ביחיד מיושב כי הוה אתי לביתיה הדר ומצלי מעומד אמרי ליה רבנן ולעביד מר כמרימר ומר זוטרא אמר להו טריחא לי מלתא ולעביד מר כאבוא דשמואל ולוי אמר להו לא חזינוא להו לרבנן קשישי מינן דעבדי הכי: **בתנ"י** **ר' אלעזר בן עזריה** אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר וחכ"א יבחבר עיר ושלא בחבר עיר ר' יהודה אומר משמו כל מקום שיש שם חבר עיר יחיד פטור מתפלת המוספין: **גמ'** **ר' יהודה** היינו ת"ק איכא בינייהו יחיד שלא בחבר עיר ת"ק סבר פטור ור' יהודה סבר חייב א"ר הונא בר חיננא אמר ר' חייא בר רב הלכה כר' יהודה שאמר משום ראב"ע א"ל רב חייא בר אבין שפיר קאמרת דאמר שמואל מימי לא מצלינא צלוחא דמוספין ביחיד כנהדרעא

אלא כעשרה יחיד זה פטור ולרבי יהודה אין יחיד פטור אלא במקום עשרה ששליח צנור פטור: כנהדרעא

❧

עין משפט ור מוצה

א ב א טושי"ע א"ח קי סעף י:
ב א טושי"ע שם סעף ד:
ב ב ד ה מ"י פ"ב מהל' תפלה הי"ב [נוספין] טושי"ע שם סעף א ג:
ב ב ו מ"י פ"ה שם הלכה ב סמג עשין יע טור ושו"ע אורח סי' לד סעף ד:
ב ד ז מ"י שם הלכה ג טושי"ע שם סעף ג:
ב ה ח מ"י שם הלכה ג טושי"ע שם סעף א:
ב ו ט י נמי"י פ"ג שם הל' [ז] טושי"ע אורח סי' פט סעף ח וסי' יד סעף ט:
ב כ טושי"ע אורח סי' רפו סעף ב:

❧

רבינו חננאל

אימת מצלי אמר רבי יעקב אביר ד חסדא משעה שמהלך בדרך. עד כמה, פי' עד כמה וליך ותתפלל. אמר רבי יעקב אמר רב חסדא אפילו אין דערו לילך עד פרסה, ויתפלל תפילת הדרך, וכל שכן ויותר. אבל פחות עליו, רבי אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו, פי' אם ירד. אבוא דשמואל ולוי כי הוו בעו למיפק לאורחא הוו מקדמי ומצלי. משעלה עמוד השחר דיום הוא, ולא הגיע זמן תפלה עדין, שלא הגיע הנך החמה, דס"ל תפלה מעומד כרבנן דרשב"א דבסמון, אבל כבעוד לילה אין לו להקדים ולהתפלל. ואבוא דשמואל ולוי הוו דעבדי כמתא קמא, וכי הוו בעו למיפק באורחא, הוו מקדמי ומצלי מעומד קודם שיחזיקו בדרך, ולא הוו קרו קריאת שמע. כי מטי זמן קריאת שמע קרו ק"ש וקרימא לן כמתא קמא דהא אבוא דשמואל ולוי עבדו כותיה כמעשה רב. ור' שמעון כן אלעזר דאמר מיסמך גאולה לתפלה עדיף, ויתפלל מיושב כדי שיסמוך גאולה לתפלה, יחיד הוא, ולא אשכחן מאן דעבד כותיה. ורב אשי דאמר לא חזינוא לרבנן קשישי דעבדי כי הא דאבוא דשמואל ולוי, לא אמר דלית הלכתא כותיהו, אלא לא חזינוא מאן דעבד הכי ואמורוי הוה דאמרינן אנפשיה. מתני': ר"א בן עזריה אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר. פי' אין תפלת המוספין הונתא אלא בחבר עיר. אין יחיד רשאי להתפלל תפלת מוספין כל עיקר, שאין תפלת מוספין נוהגת אלא בחבר עיר, כצבור והוא חבר עיר. פי' מקום שמתחברין בני העיר ומתפללין. ר' יהודה אומר משמו כל מקום שיש חבר עיר יהיהו פטור מתפלת המוספין, אין שם צבור מתפללין תפלת המוספין, היחיד חייב בתפלת המוספין, וזה פי' יחיד שלא בחבר עיר איכא בינייהו. וקרימא לן דאפילו יחיד היכא דאיכא חבר עיר חייב בתפלת המוספין, דהא אמר ר' יוחנן אני ראיתי את ר' נאי דצלי והדר צלי, ואוקימנא דהא צלוחא עשה מוסף צלי, ואע"י דהוה תמן חבר עיר, דאמר חזי מאן דסמתי עליה, כלומר ר' יוחנן מצדי עליו שנתברך לו שתפלת המוסף התפלל, מפני שבשכחות וימים טובים תפלת שחרית קצרה ותפלת המוספין ארוכה, וכמועד ובראשי חדשים של שחרית ארוכה ושל מוספין קצרה ממנה, ואין אדם כדי יוחנן טועה בכך.

עין משפט
נר מצוה

סח א מיי פֿיר מהל' תפלה הלכה טו ופיי הלכה 6 (טוש"ע או"ח סימן קא סעיף א):

סב ב מיי פייח תהלות תפלה הלכה ג סגג עשין יט טוש"ע או"ח סי' 5 סעיף יח:

ע ג מיי פיר שם ה' טו סגג שם (טוש"ע או"ח סי' קא סעיף א):

עא ד ה מיי פיי שם הלכה יב סגג שם טוש"ע או"ח סימן קכו סעיף ג:

עב ו מיי שם ה' טו סגג שם טור טוש"ע או"ח סי' קא:

עז ז ח מיי פיר שם הלכה יא סגג שם טוש"ע או"ח סי' תכז סעיף ב:

ט (מיי פייח מהל' קידוש החדש ה' א):

א י מיי פיר מהל' תפלה ה' טו סגג שם טוש"ע או"ח סי' גז סעי' ג:

ב ב מיי פייח שם ה' ה סגג שם טוש"ע או"ח סימן לא סעיף ו:

בתינ: אין עומדין

להתפלל אלא מתוך כובד ראש. פי', כפיפת ראש שיכוף ראשו ויכיוון תפלתו כאדם שיש לו צער. אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבונו. אסיקנא במלכי ישראל דאם שואל בשלומו אינו מפתיק ומשיב לו, אבל מלכי אומות העולם או הגומן או גוי, או אנס או קרן בא כנגדו, אם יכול

יקצר ואם לאו יפסיק.

ל:

סי"ה **אין** הלכה כרבי יהודה שאמר משום ראב"ע. אלא הלכה כרצנן וכן פסק ר"ח דלהכי מיימי (י) רבי אמי ור' אסי שהיו מתפללים ביחד כרצנן בניי עמודי דגרכסי לאשמעינן דהלכה כרצנן: **והתניא** טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו. ל"ג ליה דלא אמרינן בסמוך

טעה ולא הזכיר של ר"ח אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין בו' אי נמי אי איתא אגב אחרינא נקט ליה: **במה** ישהה בין תפלה לתפלה. כגון אדם שטעה ורואה להתפלל שנית וכן זין תפלת שחרית לתפלת המוספין: **ברי** שתתחולל דעתו עזיו. ומופרש צירושלמי דהיינו כשילך ארבע אמות: **לפי** שאין מקדשין את החדש בו'. פי' לעיל בריש פרקין (דף כו.) מה שמקשין ומיפוק ליה משום רשות משום דהיינו דוקא לעשות מזהו אחרת עוצרת וי"מ דוקא צלילה ראשונה אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין החדש צלילה אצל צלילה שניה מחזירין אותו שכבר מקודש מיום שלפניו ולא נראה לחלק:*

מסתברא מילתא דרב בחדש מלא. כלומר שהיה אותו שלפניו מלא: דלוי יכול לאומרה בערבית של מחר שהוא עיקר והיה אומר ה"ר יצחק לכל דבר שאמרו חכמים אין מחזירין אותו: כגון יעלה ויצא בערבית ועל הנסים לא מיצטעא אס עקר רגליו (א) ופתח בצרכה שלאחריה דלין מחזירין אותו אלא אפילו לא עקר אלא שסיים אותה צרכה שקטנו זה לאומרה אין מחזירין אותו ולא נהירא לרבינו אלחנן דהא חזינן בצרכת המזון דאותן שאמרו חכמים מחזירין וגם אותן שאין מחזירין שזין היכא דלא עקר רגליו כדאמר לקמן (דף מט.) אס שכן של שבת וסיים הצרכה כולה ועדיין לא התחיל בצרכת הטוב והמטיב אומר צרוך אשר נתן שצמות למנוחה בו' וקאמר נמי התם אס טעה ולא הזכיר של ר"ח קודם שעקר רגליו דהיינו קודם שיתחיל צרכת הטוב והמטיב דאותה קורא עקר רגליו אומר צרוך אשר נתן ראשי חדשים וכו' אלמא היכא דלא עקר אלו ואלו שזין ואס עקר רגליו שהתחיל בצרכת הטוב והמטיב של שבת חזר לראש ושל ר"ח מעוות לא יוכל לתקון והכי נמי יחזור (י) באותה צרכה אס לא התחיל בצרכה שלאחריה. ומיהו אין ראייה מהתם דשאני התם בצרכת המזון שכבר ציחק ג' צרכות וצרכת הטוב והמטיב לאו דלוריייתא היא על כן אין מחזירין אותו לגמרי כי אין דומה שם הפסק כל כך ואין להציא ממנו ראייה ל"ח צרכות דאס יחזירוהו בדצר שאין לו להציא ראייה לכאן דאס היית אומר היכא שלא עקר רגליו צ"ח צרכות שהיה לו לחזור א"כ היה צריך לחזור לרעה ואין זה הגון: ומיהו אומר ר"י דראה את ר"ת דהיכא דלא עקר רגליו חזר לרעה אפי' בדצרים שאין מחזירין כגון על הנסים וכן עמא דצר:

הדרן עלך תפלת השחר

אל תקרי בחדרת **אלא** בחדרת. תימנה אמאי לא מוכח צהדיא מדמכדי צתריה חילו מלפניו כל הארץ וי"ל היינו קרא דמכדי צמזמור הצו לה' בני אלים ומההוא קרא צעי להוכיח צמסכת מגילה (דף פ:) שאומרים אצות וגצורות וקדושת השם וי"ח צרכות תקנו כנגד האזכרות ומשום הכי דייק מאותו קרא שכתוב באותה פרשה אצל אותו דמילו וגו' אינו כתוב באותה פרשה:

תפלת השחר פרק רביעי ברכות

בנהרדעא. לפי שיש שם צבור והשליח פוטרני: **פולמוסא**. חיל: **דלוי** ודודר לני. ולמה ליה צ' תפלות אלא אחת של שחרית ואחת של מוספין ש"מ לית ליה דראצ"ע: **ודילמא מעיקרא לא כוון דעסיה**.

ומרווייהו דשחרית: מאן גברא רבא דקמסהיד עליה. רבי יוחנן שהעיד על הדבר יפה דדקדק שבשציל תפלת המוספין היתה: **משום רבינו**. רב: (י) **צנזור שנו**. דלין מחזירין משום דשמע ליה מש"ס ואיכא מקצת הזכרה אצל ביחיד צריך לחזור. וזה"ל מפרש לה צש"ס משום טירחא דלצורא אצל יחיד הדר: **טעה ולא הזכיר צמוספין**. שהתפלל אחת חזון: **כמה ישבה צין ספלה** לספלה. מי שיש עליו לחזור ולהתפלל או משום דטעה או משום מוספין כמה ישבה צין זו לו: **שסתונן**. ששהא דעמו מיושבת לערוך דצריז צלשון תמנה: **שסתונל**. לשון חילוי. והיא היא אלא צלישנא בעלמא פליגי: **חדש מלא**. כשהחדש שעבר מלא עושין ר"ח צ' ימים הלכך יכול לאומרה למחר דערצית של מחר ר"ח גמור יותר מן הראשון: **מכדי טעמא קאמר**. שאין מקדשין את החדש צלילה:

הדרן עלך תפלת השחר

בובד ראש. הכנעה: **שזין שעה אחת**. צמקוס שצלו להתפלל: **גמ' אשמושה אל היכל קדשך** ציראסך. מתוך יראה: **מזיין נפשיה**. מקטש עזמנו צבגדיו: **עצדו אס ה' ציראס**. תפלה שהיא לנו צמקוס עבודה עשו אותה ציראס: (ט) **כלל עצז יהיה מוסר**. כשאדם מראה את עצמו עצז יהיה לו שכר: **דסוה קא צדח טובא**. יותר מדלי ונראה כפוקד עול: **ספילין מנחנא**. והס עדות שממשלת קוני ומשרתו: עלי: כסא

עליו דכתיב י'ואתחנן אל ה' ומ"ד כדי שתתחולל דעתו עליו דכתיב² ויחל משה אמר רב ענן אמר רב יטעה ולא הזכיר של ר"ח ערבית אין מחזירין אותו לפי י"שאין בית דין מקדשין את החדש אלא ביום אמר אמימר מסתברא מילתא דרב בחדש מלא אבל בחדש חסר מחזירין אותו א"ל רב אשי לאמימר מכדי רב טעמא קאמר ימה לי חסר ומה לי מלא אלא לא שנא:

הדרן עלך תפלת השחר

אין י'עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים *אפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ואפי' נחש צרוך על עקבו לא יפסיק: **גמ'** מנא ה"מ א"ר אלעזר דאמר קרא י'והיא מרת נפש ממאי דילמא חנה שאני דהות מריא לבא טובא אלא א"ר י'וסי בר' חנינא מהכא י'ואני ברב חסדך אבא ביתך אשתחווה אל היכל קדשך ביראתך ממאי דילמא דוד שאני דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא אלא אמר ר' יהושע בן לוי מהכא י'השתחוו לה' בהדרת קדש אל תקרי בהדרת אלא בחדרת ממאי דילמא לעולם אימא לך הדרת ממש כי הא דרב יהודה י'הוה מציין נפשיה והדר מצלי אלא א"ר נחמן בר יצחק מהכא י'עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה י'מאי וגילו ברעדה א"ר אדא בר מתנא אמר י'רבה במקום גילה שם תהא רעדה אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דהוה קא בדרח טובא אמר וגילו ברעדה כתיב א"ל אנא תפילין מנחנא ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' זירא חזייה דהוה קא בדרח טובא אמר ליה י'בכל עצב יהיה מותר כתיב א"ל אנא תפילין מנחנא מר בריה דרבינא עבר הלולא לבריה חזוהו לרבנן דהוו קבדחי טובא אייתי

לרעה ואין זה הגון: ומיהו אומר ר"י דראה את ר"ת דהיכא דלא עקר רגליו חזר לרעה אפי' בדצרים שאין מחזירין כגון על הנסים וכן עמא דצר:

הדרן עלך תפלת השחר

אל תקרי בחדרת **אלא** בחדרת. תימנה אמאי לא מוכח צהדיא מדמכדי צתריה חילו מלפניו כל הארץ וי"ל היינו קרא דמכדי צמזמור הצו לה' בני אלים ומההוא קרא צעי להוכיח צמסכת מגילה (דף פ:) שאומרים אצות וגצורות וקדושת השם וי"ח צרכות תקנו כנגד האזכרות ומשום הכי דייק מאותו קרא שכתוב באותה פרשה אצל אותו דמילו וגו' אינו כתוב באותה פרשה:

מסורת הש"ס

(א) י'נצמות מ. מכונות ט,י. (ב) [חולין ז,א] (ג) לעיל דף ח, (ד) נפי' חסר' לקמן לז' ד"ה ייבין:] (ס) הרי"ף וראש לא גרסינן וז' עי' בטור סימן קכ"ז ומכ"צ:] (י) יומא ד' (י) (י) נרד' כל"ל:] (ח) ד"ה צנזור אחר ד"ה טעם:] (ט) נצדורי כשי' מתהפכו כזה:] (י) כפי"א: וספרנו, כי כ"ה גדל"ש וע"ש,

‏

תורה אור השלם

- ↑ י'אתחנן אל יי' בעת הווא לאמור: דברים ג כג
- ↑ י'חל משה את פני יי' אלקיו ויאמר לקה יי' תורה אפר בעשפר אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה: שמות לב א
- ↑ י'הוא קדו' קדו' קדש ויחל משה על יי' ויבכה תבכה: שמואל א א י
- ↑ י'ואני ברב חסדך אבא ביהר' אשתחווה אל היכל קדשך ביראתך:

- ↑ תהלים ח ה
- ↑ הבו ליי' כבוד שמו השתחויו ליי' בחדרתו קדש: תהלים טט ב
- ↑ עבדו את יי' בקראת וגילו ביראתך:

- ↑ תהלים יא ב
- ↑ בכל עצב יקדוה מותר ודבר ששתים אך למקסור: משלי יד כג

‏

הגהות הב"ח

(א) גמ' ולא הזכיר של ר"ח (בצרצית וכו'. צשקית) תל"מ. וי"צ סי' אין זו: (ג) תוס' ד"ה אין הלכה כי דלכי מיימי הבא רבי אמי וסי' ציחיד בניי עמודי היכא דהוו גרסי כל"ל וימנה כנצנן נמחק: (א) ד"ה מתגברא וכו' עקר רגליו ופתח. צ"צ סי' או פתח: (ד) בא"ד וי"י יחזור לאותה צרכה:

‏

גליון הש"ס

מכתב"א אפי' חסדך. עי' יומא י"ט ע"פ תוס' ד"ה צס:

‏

הגהות הגר"א

[א] גמ' של ר"ח בערבית. צ"צ סי' וס"פ ל"ג אלא צשקית אין לו לנד:

‏

מוסף תוספות

- ↑ בתוס' רי"ש כתב, וי"ל דלא שנא כיון שאין ראוי לקדש צלילה דמה משפט ביום אף קדוש החדש ביום לכך אין מחזירים. ב' בתוס' רי"ש הוסיף, דאז יש ר"ח בשני ימים. ג. בתוס' רי"ש כתב, אינו חזור שהיה דומה לברכה לבטלה אל היה חזור כלל. ד. בתוס' רי"ש כתב, ואין ללמוד מברכהמ"ז טעושה ברכה חדשה אחר בונה ירושלים שיחזור לעבודה כאן שתי ברכות.

‏

מוסף רש"י

חזי מאן גברא רבא דקמסהיד עליה. ראה כמה אדם גדול העיד עליו, הואיל ופא להעיד על זאת יפה כיון ודקדק בדבר אל נכון (וחז"ל י.). כדעי עמודי. שנית המדרש נכון עליהם למעלה (עש"ל ח.).

הדרן עלך תפלת השחר

